

Coöperaties in het Zuiden, partners in ontwikkeling

Coöperaties zijn belangrijke partners in het werk van ngo's in het Zuiden. Zo is maar liefst 75 procent van de fairtradeproducten afkomstig van boerencoöperaties. Die vorm van ondernemen biedt heel wat troeven om economische en sociale meerwaarde te creëren. Cera wil expertise delen met ngo's. Voorbeelden uit drie continenten de relevantie ervan.

Erik DE SMET & Jozefien VAN HUFFEL

Vanouds is Cera begaan met coöperaties. Ze is dan ook zelf een coöperatie van zo'n half miljoen vennoten en vandaag mede-eigenaar van de bank KBC. Via allerlei programma's wil Cera de maatschappelijke meerwaarde van coöperatief ondernemen bekendmaken en ondersteunen, bijvoorbeeld door startende coöperaties te begeleiden. Ook voor ontwikkelingswerk in het Zuiden wil Cera onderzoek en kennisuitwisseling stimuleren en helpen bij het zoeken naar nieuwe toepassingsmogelijkheden voor coöperatief ondernemen.

Maar wat is nu een coöperatie? „De meeste vennootschappen hebben als belangrijkste doel winst te maken en die te verdelen onder de aandeelhouders”, zegt Trees Vandembulcke, adviseur coöperatief ondernemen bij Cera. „Coöperaties zoeken gelijkgezinden om mee in het kapitaal te stappen.

Typisch is dat allen streven naar verwezenlijking van hun doelen veeleer dan naar winstmaximalisatie. Er bestaan diverse soorten coöperaties. Er zijn zogenaamde werkcoöperaties, bijvoorbeeld thuisverplegers, die als collega's zich aansluiten bij een gezamenlijke bedrijfsvoering. Een ander klassiek model zijn de ondernemingscoöperaties, bijvoorbeeld producenten in de landbouw, zoals melkboeren, die de verwerking en distributie van hun product gezamenlijk doen. Ecopower, een Belgische coöperatie die optreedt als producent en leverancier van groene stroom, is dan weer een mooi voorbeeld van consumenten die uit onvrede met het bestaande aanbod als coöperanten zelf kapitaal bijeenbrengen om groene stroom geleverd te krijgen. Samen tellen ze al meer dan 55.000 leden. Coöperaties beschikken over bestuursorganen die op zich niet veel verschillen van die van reguliere bedrijven. Wel is het medezeggenschap duidelijk anders geregeld en ook de gezamenlijke missie maakt een verschil.”

„Een coöperatie leiden vraagt nieuwe vaardigheden. Vorming is dan ook de grootste uitdaging”

Vervang de melk uit het bovenstaande voorbeeld door koffie of cacao, en we zitten in ontwikkelingslanden. Voorbeelden van coöperaties in het Zuiden zijn er bij de vleet. De cacao voor de chocolade van het hippe merk Tony's Chocolonely komt van cacaoboeren in West-Afrika via zes boerencoöperaties. Bedoeling is niet enkel een eerlijke prijs voor een eerlijk product, maar ook de groepen van boeren te professionaliseren en hen op lange termijn een zekere afzet te garanderen. „Wereldwijd bestaan er zo'n drie miljoen coöperaties”, zegt Vandembulcke. „De coöperatie is dus geen model dat we in het Zuiden van nul moeten introduceren. Na de financiële crisis van 2008 bleek dat coöperatieve bedrijven de storm opmerkelijk goed hadden doorstaan. Laten we dus er dus bewust voor kiezen de coöperatieve economie voort vorm te geven en te ondersteunen. Coöperaties zijn volwaardige bedrijven die oog hebben voor leden en gebruikers. Een eerste uitdaging is goed bestuur. Een coöperatie leiden vraagt nieuwe vaardigheden. Vorming is dus zeer belangrijk en daarvoor kunnen we samenwerken met ngo's. Ook het wettelijke kader is in het Zuiden van groot belang. In sommige landen, voorheen met een staatsgeleide economie, moet vaak nog vertrouwen groeien in het model. Niet enkel in de landbouw, maar ook in de energiesector in het Zuiden is er heel wat op til. Coöperaties kunnen ook daar een rol spelen bij de overschakeling van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energiebronnen.” (EDS)

Zelf de groene koffiebonen verwerken, was voor de vele kleine Burundese boeren lange tijd een droom. © Thomas De Boever

ZWARTE GOUD IN EIGEN BURUNDESE HANDEN

Koffieblend (mengers) hebben al langer een boontje voor koffie uit Burundi, al consumeert het hooggelegen en dichtbevolkte Centraal-Afrikaanse land zelf weinig koffie. Voor haar huismerken Graindor en Spar importeert Colruyt Group jaarlijks 230 ton koffiebonen van het koffieconsortium Cococa, waarbij een dertigtal coöperaties van vele duizenden kleine Burundese koffieboeren zijn aangesloten. Samen met andere ngo's en ontwikkelingsprogramma's is ook Broederlijk Delen van nabij betrokken bij die succesvolle vorm van coöperatief ondernemen.

„De voorbije twintig jaar waren wij best een factor in het maken van de overstap van een door de staat georganiseerde sector naar een privatisering waar in boeren een stem en een aandeel hebben”, zegt Toon Vreust van Broederlijk Delen. „Boeren verkochten indertijd gewoon individueel hun koffiebonen aan de Burundese staat. Die regelde alle andere handelingen, zoals het wassen, drogen en strippen, zowel als de export van de groene bonen. In 2009 werd de koffie-sector volledig geprivatiseerd onder impuls van de Wereldbank. De sector in Burundi werd verkocht in loten die zo groot waren dat boeren er nooit in konden participeren. Wij hebben toen sterk ingezet op het organiseren en versterken van die koffieboeren. Zij sloegen op tafel, eerst en vooral via de confederatie van koffieboeren CNAC, ondersteund door onze partnerorganisaties in het land. De regelgeving van de privatisering werd daardoor bijgestuurd. Boeren konden voortaan op hun beurt toegang krijgen tot het hele productieproces.”

Toen werd samen met drie partners Cococa opgericht, een unie van coöperaties die zich zo wilden inkopen in die privatiseringsgolf. Concreet ging het om coöperaties die een wasstation kochten of bouwden. Het begon met een handvol groepen boeren. Daarmee hadden die boeren dus zelf, naast het telen van de bo-

nen, ook de volgende schakel van de koffieketen in handen, het wassen en drogen. Bovendien gingen ze als unie zelfstandig op de internationale markt hun koffie verkopen.

In maart 2016 slaagde Cococa erin de laatste stap van de verwerking, het ontvlezen van de koffie, in eigen beheer te krijgen. In samenwerking met enkele ngo's richtten de lidcoöperaties de Horamama Coffee Dry Mill op, een zogenaamde déparchagefabriek. Een heuse primeur en een straf voorbeeld van doorgevoerde samenwerking.

„Het was een droom waarin slechts weinigen geloofden”, zegt Tocoma Sy, plaatselijke vertegenwoordiger in Burundi. „De verdeling van de rijkdom loopt fout bij de productie van de koffie. De grote winsten gaan vaak naar multinationals die weinig oog hebben voor de ontwik-

„Koffieboeren hebben nu toegang tot het hele productieproces”

keling van het land. In de koffiehandel worden de winsten immers gemaakt bij de bewerking en de distributie. Het leek vele kleine boeren onmogelijk om daaraan deel te nemen. Ongelofelijk, maar de groepen slaagden erin een déparchagefabriek over te kopen van een multinational. En het is heus geen kleine fabriek. Ze kunnen nu zelf afgewerkte arabica bonen exporteren naar diverse landen. Daarmee heeft die groep van boeren dus de volledige keten van hun koffie in handen. Dat was slechts mogelijk door samen te werken met ngo's, maar ook met de Koning Boudewijnstichting. De macht van het project bestond in gebundelde krachten. De droom van eigen koffie komt voort uit Burundese trots, maar evenzeer uit samenwerking.”

Vandaag is Cococa een belangrijke speler tussen de koffie-exporteurs in Burundi en realiseert de unie van coöperaties vijftien procent van 's lands koffieproductie. Slechts enkele van de intussen 39 aangesloten coöperaties verkregen een fairtradelabel, maar de koffie is onder hun eigen naam te vinden in de Oxfam-Wereldwinkels. (EDS)

Kinderen en jongeren verdiepten zich in functie van het toerisme in traditionele Panamese volksdansen. © Proma vzw

BOERENCOÖPERATIE HEET ECOTOERIST WELKOM

Aan de rand van het Alajuelameer, een kunstmatig reservoir in het Centraal-Amerikaanse Panama, bedoeld om het waterpeil in het Panamakanaal stabiel te houden, bedreven de mensen tot halverwege de jaren 1980 de landbouw zoals ze dat van hun ouders hadden geleerd. Ze hakten en brandden het tropische woud weg, bebouwden de grond zolang die vruchtbaar was en trokken vervolgens verder. In 1984 echter besliste de staat, die pas sinds 1977 eigenaar was van het kanaal, van de regio rond het meer een nationaal park te maken en zo onder meer erosie te bestrijden. In dezelfde periode kreeg Patrick Hanssens, priester van het bisdom Brugge en toen al tien jaar in Panama, de parochies aan het meer toegewezen. „De onrust onder de boeren was groot”, weet broer Ignace Hanssens. „Patrick hielp hen daarom een coöperatie op te richten, die de weg kon wijzen naar duurzame landbouw.”

De groep, die zestig gezinnen telt, concentreert zich sindsdien op gewassen die groeien in bebost gebied, zoals wortelgewassen, bananen en koffie. Op vraag van de overheid houden ze bij en ze vissen in het meer. „Mijn broer nam al snel het initiatief een jaarlijkse landbouwhandelsbeurs te organiseren, de *feria*”, zegt Ignace Hanssens. „Het grootste deel van zijn parochies ligt in verstedelijkt gebied. Op de derde zondag van januari is er echter enkel een viering aan de oever van het meer en dan helpen alle parochianen mee op de beurs. Ze zijn solidair met de boerenparochies, waar het gevecht om te overleven veel acuut is.”

In de aanloop naar de *feria* koopt de coöperatie alles wat de boeren willen verkopen aan een vaste basisprijs, zodat zij zeker zijn van hun inkomen. „Het gaat om zo'n driekwart van hun jaarinkomen”, zegt Ignace Hanssens. De winst die de coöperatie vervolgens maakt, investeert ze in infrastructuur. „Alle inwoners van het park, ongeveer 2.500 mensen, profiteren dus mee.”

Sinds het begin krijgt de groep ook steun uit België, vandaag onder meer via vierdepilgerorganisatie Proma vzw, dat focust op opleidingen. De jongste jaren gaan de sessies in Panama over ecologisch en cultuurhistorisch toerisme. „Bij de stedelijke parochianen leefde al langer de vraag de dorpen aan het meer te kunnen bezoeken of er te verblijven”, zegt Ignace Hanssens. „Sinds 2010 is er bovendien een oude Spaanse weg blootgelegd, indertijd aangelegd door Afrikaanse slaven. Met muilezels vervoerden de kolonisten over die *Camino Real* rijkdom van Bolivia en Peru naar de Atlantische Oceaan. Nu kun je er opnieuw over wandelen, onder begeleiding weliswaar, middenin de prachtige natuur.”

„Straks ontvangen de boeren de Vlaamse Wereldjongerendagengangers”

De coöperatie bouwt het toeristische verhaal uit op diverse manieren, met de steun van het lokale bisdom en de Panamese overheid. Zo verdiepten kinderen en jongeren zich in traditionele volksdansen. „Ze treden met veel enthousiasme op voor bezoekers”, zegt Ignace Hanssens. „Om verblijfsaccommodaties te kunnen bouwen, vroegen en kregen we steun van de provincie West-Vlaanderen. De eerste kamers, een eetruimte en sanitair zullen centraal zijn gelegen, aan het meer. Later komen de meer afgelegen dorpen aan bod. De boeren bouwen ook een nieuwe prauw om mensen over het meer te vervoeren.”

Het dagjestoerisme trekt zich ondertussen vlot op gang en de buitenlandse gasten volgen binnenkort. De eersten zullen hoogstwaarschijnlijk Belgen zijn. In januari 2019 ontvangen de dorpen immers de Vlaamse deelnemers aan de Wereldjongerendagen in Panama. „Hopelijk wordt dat een feestelijk begin van een mooi project”, zegt Ignace Hanssens tot besluit. „Vorig jaar werd de coöperatie al officieel erkend als partner in de bescherming van het tropische woud. We hopen dat de groep en de dorpen over drie jaar zelfvoorzienend kunnen zijn.” (JVH)

Theeboeren in Laos kweken nog traditionele soorten afkomstig van oeroude theebomen, die elders nauwelijks nog te vinden zijn. © Oxfam-Wereldwinkels

UIT DE VELDEN VAN LAOS IN BELGISCHE KOPJES

Coöperaties liggen in een aantal landen in Azië minder voor de hand dan in andere regio's in het Zuiden. „Door het communistische verleden heeft het woord er een negatieve bijklank”, zegt Helga Duhou van Oxfam-Wereldwinkels. „Ook in Laos ligt het gevoelig. Boeren verenigen zich daar wel, maar de staat controleert alles wat dergelijke samenwerkingsverbanden ondernemen en dat maakt het soms moeilijk om te groeien. Toch kan het verhaal van de theeboeren met wie wij daar samenwerken iets moois worden.”

Sinds 2013 ligt de los verpakte zwarte en groene thee uit het zuiden van Laos in de Belgische winkelrekken en in samenwerking met een lokale ngo steunt Oxfam-Wereldwinkels de coöperatie. „Momenteel telt de groep 65 gezinnen. Ze kweken ook fruit en koffie, maar proberen met thee extra inkomen te verdienen. De bedoeling is dat zij onze steun uiteindelijk niet meer nodig hebben en zelfstandig hun rol spelen op de lokale, regionale en internationale markt. Daar hadden ze aanvankelijk noch de contacten, noch de marktkennis voor.”

Dankzij de samenwerking vergaren de theeboeren kennis op diverse vlakken. „Uiteraard komen in de contacten de voordelen van samenwerken aan bod. Dat je in groep goedkoper materiaal kunt aankopen en een betere verkoopprijs kunt bedingen voor je productie, is algemeen bekend. We leggen echter ook uit dat je spaar- en kredietgroepen kunt oprichten”, zegt Duhou. „Daarnaast praten we over mogelijke valkuilen. Een daarvan werd recentelijk concreet. Een aantal Chinese bedrijven bleek erg geïnteresseerd in de thee uit Laos, want die is kwaliteitsvol en wordt biologisch geproduceerd. Ze boden een beduidend hogere prijs voor de oogst en een deel van de boeren verliet de coöperatie. Dergelijke spelers gaan echter geen langetermijnrelatie aan met de producenten, terwijl wij elk jaar opnieuw kopen. De groep is nu klei-

ner, maar sterker overtuigd van het nut van samenwerking.”

Oxfam-Wereldwinkels informeert de boeren daarnaast over internationale kwaliteitseisen en zette hen op weg om een biocertificaat te krijgen. „Dat is op zich geen perfect model, want het kost veel geld, maar we berekenden hoeveel thee de coöperatie zou moeten verkopen en dat bleek haalbaar”, zegt Duhou. „Dankzij het certificaat staat de thee nu ook in de rekken bij BioPlanet. We brengen de boeren ook op de hoogte van internationale trends op de theemarkt. Nu mengen ze zwarte thee met gemener en groene thee met citroengras. Tegelijk helpen we hen om ook lokaal hun producten aan de man te brengen, bijvoorbeeld door zich te richten op toeristen.”

Daarnaast krijgt de coöperatie ook af en toe bijkomende steun om haar activiteiten uit te breiden of de kwaliteit van haar producten te verbeteren. Zo beslisten de theeboeren vijf jaar geleden om samen een theefabriek op te richten. „Dat is erg voordelig, want vanaf vijf uur

na de oogst gaat de kwaliteit van theebladeren achteruit. Raakte de oogst pas later in de fabriek van een koper, dan kregen de boeren er een lagere prijs voor”, legt Duhou uit. Dat probleem is nu van de baan. „Sinds juni regent het echter onophoudelijk in Laos, terwijl de boeren de zwarte thee normaal buiten laten drogen. Dit jaar moesten ze de thee telkens weer binnenhalen en dat is nefast voor de kwaliteit. Nu willen ze dus investeren in een serretunnel. Ook daarvoor zullen we bijspijngen.”

Dankzij hun partners worden de Laotianen zich er tenslotte van bewust dat hun thee werkelijk waarde heeft. „Thee uit Laos is weliswaar onbekend, de boeren werken met traditionele soorten, afkomstig van oeroude theebomen, die je elders nauwelijks nog kunt vinden. Met een dergelijk product kun je commercieel uitpakken. Als coöperatie tenminste, niet als individu.” (JVH)